

Zaključci i prijedlozi Konferencije Pomoćnik u nastavi u inkluzivnom obrazovanju – istraživanja i praksa

Uvodne napomene

Premda je obrazovanje temeljno međunarodno priznato pravo, djeca s teškoćama su u mnogim dijelovima svijeta zakinuta u njegovom ostvarenju. Hrvatska je dobar primjer usvojenih strategija pa i zakonske regulative, koje garantiraju to pravo.

U cilju ostvarenja prava na obrazovanje marginaliziranih skupina razvili su se razni sustavi potpore za podizanje pristupačnosti škole. Neke od tih sustava potpore Hrvatska već ima usvojene u nacionalnim strategijama i programima za djecu s teškoćama. Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/2015), definirani su oblici potpore inkluzivnom obrazovanju u Hrvatskoj. Jedan od ključnih oblika potpore je pomoćnik u nastavi, koji osigurava, gotovo svakom djetetu bez obzira na teškoću, polaznje škole sa svojim vršnjacima.

Nakon deset godina od postepenog uvođenja pomoćnika u škole i vrlo neujednačene prakse korištenja pomoćnika u nastavi, ne samo između različitih područja u Hrvatskoj nego i unutar istoga grada, postalo je jasno da je neophodno ujednačiti praksu. Jedini način da učenik s teškoćama u svim dijelovima Hrvatske ostvaruje jednaka prava je donošenje regulative koja će pojasniti kako ulogu pomoćnika u nastavi, tako i suradnju učitelja i pomoćnika u nastavi i omogućiti da pomoćnik u nastavi postane novo zanimanje u Hrvatskoj.

Uloga pomoćnika u nastavi u hrvatskoj praksi ne samo da je raznolika, nego su se tijekom vremena usvojile neke aktivnosti pomoćnika, koje umjesto da doprinesu osjećaju učenika da je prihvaćen u razredu, doprinijeli su suprotnom, njegovoj isključenosti iz života razreda. Primjerice, ako je učenicima rečeno da je pomoćnik u razredu samo zbog određenog učenika i on je doista stalno uz učenika te pomoćnik i učenik rade nešto drugo od ostatka razreda, učenik nema niti priliku sudjelovati u aktivnostima zajedno sa svojim vršnjacima. Na taj način se ne može razviti inkluzivno ozračje u razredu, već je gotovo isto kao da je učenik u posebnom razredu sa svojim pomoćnikom te ga ostali učenici niti ne doživljavaju dijelom razreda.

Da bi dobili znanstveno utemeljen odgovor na pitanje tko su danas pomoćnici u školama, kakve kompetencije od njih očekuju učitelji, njihovi neposredni suradnici, koje poslove oni obavljaju i tko im u tome pomaže proveden je jednogodišnji projekt „Uloga pomoćnika u nastavi iz perspektive učitelja i pomoćnika“. Nositelji su Centar inkluzivne potpore IDEM i Učilište za obrazovanje odraslih IDEM, a voditelj prof.dr.sc. Ljiljana Igrić.

Dana 16. listopada 2018. održana je konferencija Pomoćnik u nastavi – istraživanje i praksa, pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti i obrazovanja, a na konferenciji su prikazani rezultati provedenog kvalitativnog istraživanja. Temeljem rezultata istraživanja, kao i rezultata istraživanja u Engleskoj, s kojima nas je upoznala Ioanna Bakopolou, PhD Bristol University te dobrim primjerima iz prakse, mogu se dati sljedeći

Ključni rezultati i zaključci

Kvalitativnim istraživanjem u projektu „Uloga pomoćnika u nastavi iz perspektive učitelja i pomoćnika“ putem fokus grupnih intervju sa 70 učitelja i pomoćnika iz 7 osnovnih škola s oko 5000 učenika u 3 grada u Hrvatskoj utvrđeno je slijedeće:

1. Kompetencije pomoćnika i perspektiva zanimanja

- Pomoćnici u nastavi pretežno su mlađe osobe s visokom ili višom stručnom spremom.
- Učitelji očekuju od pomoćnika da imaju pedagoška znanja, ali je prisutno i mišljenje da trebaju imati stručna znanja iz nastavnih predmeta. Preferiraju visoku naobrazbu, što djelomično odgovara kompetencijama pomoćnika koji sada rade. Međutim, upravo pomoćnicima s takvim kompetencijama je posao pomoćnika u nastavi samo privremeni posao, dok ne nađu drugi, prikladniji njihovoj spremi, što ponekad znači nekoliko mjeseci, a najčešće godinu dana.

Pomoćnici koji su učitelji predmetne ili razredne nastave, premda najviše odgovaraju dijelu učitelja, privremeno se zapošljavaju kao pomoćnici i nije niti za očekivati da će ostati u tom zanimanju. Takav izbor je neekonomičan, a još manje prikladan za školu i učenika. Mijenjanje pomoćnika nije dobra opcija, jer se ponovo mora uvoditi nova osoba i gubi se vrijeme na prilagodbu. A kako je tek učeniku koji tijekom prva 4 razreda promjeni 7 pomoćnika?!

- Pomoćnici stariji od 35 godina sa završenim osposobljavanjem za pomoćnika u nastavi žele ostati raditi kao pomoćnici. Zanimanje pomoćnik je njihov odabir profesionalne karijere. *Usporedbom s istraživanjem u Engleskoj vidljivo je da njihovi pomoćnici nemaju visoku stručnu spremu i da ih je većina starijih od 35 godina.*
- Učitelji smatraju da je najvažnije da su pomoćnici empatični i strpljivi. U tome se podudaraju s mišljenjem pomoćnika. Učitelji žele i komunikacijske vještine pomoćnika, odnosno da su spremni za suradnju, što pomoćnici ne misle. Odgovornost i dosljednost ne smatraju niti učitelji, ali niti pomoćnici prioritarnim kompetencijama.

Zaključci Ad 1.

1. Kod izbora pomoćnika potrebno voditi računa o spremnosti pomoćnika da ostane duže vrijeme u zanimanju pomoćnika.

2. Pomoćnik u nastavi treba biti osposobljen za poslove pomoćnika s potrebnim osobnim i profesionalnim kompetencijama

2. Poslovi pomoćnika iz perspektive pomoćnika i perspektive učitelja

- Uloga pomoćnika, razvijala se, od uloge usmjerene na isključivo podršku učenika sa senzoričkim i motoričkim teškoćama do današnje mnogostrukе uloge pomoćnika u nastavi. Mnogostrukost uloge pomoćnika u nastavi očituje se kroz: **podršku učeniku s teškoćama, podršku učitelju, podršku nastavnom planu i programu te podršku školi** (*Professional standards for teaching assistants, Department of Education, 2015*).

- U ovom istraživanju su utvrđene slijedeće **najvažnije uloge** pomoćnika iz perspektive učitelja i pomoćnika u nastavi: **podrška u učenju, podrška u ponašanju i aktivnosti pomoćnika s drugim učenicima.**

2.1. Podrška u učenju

• U poslovima u razredu, i učitelji i pomoćnici, kao **najvažniju podršku** u poslovima pomoćnika, ističu **podršku u učenju** i to: *Usmjeravanje, Prepisivanje, Praćenje rada učenika, Čitanje i pisanje, Dodatno pojašnjenje, Fizička podrška u radu, Matematički sadržaji i Priprema materijala.*

- Perspektiva učitelja i pomoćnika **na prvi pogled se slaže u većini područja učenja.**
- Najviše se **podudara u usmjeravanju te čitanju i pisanju.** Međutim, **samo pomoćnici** ističu *postupke prilagodavanja* u materijalu za učenje.
- **Prepisivanja sadržaja s ploče** kao posao pomoćnika, **važnija je učiteljima** što govori u prilog **izostanka didaktičko-metodičkih prilagodbi** u radu, primjerice priprema i korištenje plana ploče.

Prepisivanje sadržaja s ploče, kao aktivnost koristi vrijeme i snagu učenika, koje bi učenik mogao koristiti, primjerice, u rješavanju zadataka. Prilagodba materijala od strane samih pomoćnika, upućuje na potrebu dodatne individualizacije, odnosno opsežniju pripremu i planiranje rada od strane učitelja.

- Budući je priprema nastavnih sadržaja te didaktičko-metodička prilagodba u radu uloga učitelja, **pomoćnik može biti samo podrška učitelju** u realizaciji istih **kroz zajedničku suradnju.**
- Jedna od aktivnosti je pružanje **podrške u učenju izvan razreda**, odnosno provjera znanja, vježbanje i ponavljanje učenika u prisutnosti pomoćnika izvan razreda. Takav rad, osim u iznimnim prilikama, kada teškoće učenika u određenom trenutku ne omogućavaju uspješnost učenika u radu u razredu, nije u skladu s inkluzivnim pristupom.
- Izostanak inkluzivnog pristupa u radu očituje se, također, u primjerima **obrade novog nastavnog sadržaja od strane pomoćnika, a ne učitelja.** Istraživanja u Engleskoj govore o ulozi pomoćnika u podršci u učenju kao dopunu poučavanja učitelja, u vidu, primjerice, dodatnog pojašnjavanja nastavnog sadržaja (DiSS, MaSt projekti, prema Backopoulou 2018).

2.2. Podrška u ponašanju

- Obje perspektive učitelja i pomoćnika se slažu o ulozi pomoćnika u **smirivanju učenika** pri pojavi nepoželjnih ponašanja. Učenik polazi školu da

stječe znanja i kompetencije, razvija sposobnosti te **smirivanje samo po sebi nije u skladu s inkluzivnim pristupom.**

Iako su kod učenika prisutne impulzivne reakcije, važno je praćenje ponašanja učenika, prevencija nepoželjnih ponašanja uklanjanjem mogućih uzroka pojave istih, a ne samo smirivanje učenika, osobito ne sa svrhom olakšavanja rada učitelja.

- **Podrška pomoćnika, prisutna samo pri pojavi nepoželjnih ponašanja** iz perspektive učitelja, govori u prilog nedovoljno široke perspektive učitelja o ulozi pomoćnika, samo u podršci u ponašanju. Pomoćnici ističu nemogućnost da primjereno pruže podršku pri pojavi nepoželjnih obrazaca ponašanja učenika te su primorani izvesti učenike iz razreda ili dodatno zvati roditelje koji tada dolaze po svoje dijete u školu?!

Ovo upućuje na potrebu dodatne edukacije pomoćnika, ali i učitelja vezano za nošenje s nepoželjnim ponašanjima unutar razrednog okruženja. Ipak, važno je istaknuti opisanu ulogu pomoćnika u predviđanju nepoželjnih ponašanja učenika, što govori u prilog praćenju i poznavanju učenika od strane pomoćnika. Navedeno ukazuje na potrebu podrške učiteljima i pomoćnicima u nastavi, u prevenciji i intervenciji kod nepoželjnih ponašanja modifikacijom istih, putem stručnog usavršavanja, uključivanjem MST, suradnjom sa stručnim timom škole.

2.3. Aktivnosti pomoćnika s ostalim učenicima

- Aktivnosti pomoćnika s ostalim učenicima analizirane su kroz **pomoć u radu, sudjelovanje u grupnom radu, podršci u ponašanju te izostanku rada s ostalim učenicima.**
- Iako prisutna u svim fokus grupama, **pomoć u radu s ostalim učenicima** je ili **privremena ili malog intenziteta.** Neki učitelji ističu da ne brane rad s ostalim učenicima, već ga potiču. Neki sudionici navode vrstu teškoće učenika kao preduvjet mogućnosti rada s ostalim učenicima. Manji broj učitelja opisuje odvijanje nastave kroz grupni rad, što govori još uvijek većim dijelom o frontalnoj nastavi u kojoj učenici s teškoćama imaju manju mogućnost suradničkog učenja te aktivnog sudjelovanja u satu.
- **Interakcija s ostalim učenicima** odvija se kroz **podražavajuće odnose** između pomoćnika i ostalih učenika te **interakciju** pomoćnika i ostalih učenika **tijekom odmora.**

Zaključci Ad 2.

1. Učitelji i pomoćnici **percipiraju ulogu pomoćnika** većinom samo kroz **podršku učeniku s teškoćama te neznatnim dijelom kroz podršku učitelju.** U svojoj perspektivi, učitelji ne navode podršku pomoćnika u nastavnom planu i programu te u podršci školi. Navedeno potiče na pretpostavku o nedovoljnoj informiranosti i

educiranosti učitelja i pomoćnika o ulozi samih pomoćnika te još uvijek percepciji pomoćnika kroz rad s isključivo učenicom kojem je službeno dodijeljen.

2. Prisutna podrška učitelju, samo je kod nekih sudionika, pojedinaca, prikazana kroz zajedničku pripremu i planiranje za rad, u većini se odvija kroz **podršku u ponašanju učeniku**, kako bi učitelj realizirao svoj nastavni sat.
3. Kroz prikazane poslove pomoćnika, očito je da je **najzastupljenija** podrška pomoćnika u nastavi, **podršku u učenju**, što se i podrazumijeva pod zanimanjem pomoćnika u nastavi.

3. Suradnja učitelja i pomoćnika u nastavi

- Istraživanje je pokazalo da **pomoćnici u nastavi i učitelji** imaju u pogledu njihove međusobne suradnje samo **djelomično podudarne perspektive**.
- Njihove izjave o općim karakteristikama suradnje se slažu, kao i u navođenju zajedničkih poslova. Međutim, **razlikuju se** kad opisuju **područja suradnje** kao i **vrijeme** u kojima se ona provodi.
- Različiti faktori **utječu na kvalitetu suradnje** kao što su **duljina iskustva** učitelja u radu s pomoćnicima i obrnuto, **educiranost pomoćnika u nastavi, podrška stručne službe škole**, odnosno koordinatora za pomoćnike u nastavi.
- Ono što uvelike **nedostaje** u praksi jest **unaprijed definirano vrijeme za suradnju** učitelja i pomoćnika.
- **U samom središtu suradnje učitelja i pomoćnika se još uvijek nalazi učenik s teškoćama, a ne razred.** Prema tome se i planiranje podrške odvija sukladno navedenom.

Zaključci Ad 3.

- Od velike je važnosti **jasno definirati pravila suradnje**, kao i ulogu učitelja i pomoćnika unutar učionice.

Učitelj mora prepoznati pomoćnika kao resurs podrške prilikom obavljanja svakodnevnih zadataka (zapisivanja ključnih pojmova na ploču, priprema učionice i materijala za grupni rad, ponavljanje i uvježbavanje naučenih vještina, praćenje rada učenika i primjene stečenih vještina na konkretnim zadacima).

Učitelj i pomoćnik u nastavi moraju voditi računa o tome da redovno informiraju i ostale stručnjake unutar škole o napretku učenika kao i mogućim poteškoćama koje se pojavljuju prilikom usvajanja nastavnog gradiva.

- Potrebno je prije svega, učiteljima i pomoćnicima **omogućiti dovoljno vremena za suradnju unutar njihove redovne satnice** (definiranje i usklađivanje ciljeva te strategija poučavanja).

Prijedlozi:

1. Suradnički oblik poučavanja jedan je od ključnih čimbenika suvremenog obrazovanja te je od velike važnosti da svi djelatnici škole, koji su uključeni u organizaciju i planiranje rada, prihvate suradnički oblik poučavanja učitelja i pomoćnika.
2. Učitelj i pomoćnik su suradnici unutar nastavnog procesa. **Učitelj je voditelj samog procesa poučavanja, a pomoćnik sa svojom podražavajućom ulogom pruža podršku.**
3. Pomoćnik bi trebao pružati podršku ne samo učeniku s teškoćama, nego i **cijelom razredu**. Takva **promjena perspektive** donosi promjenu težišta uloge pomoćnika, koja se ne stavlja samo na učenika s teškoćama, već na podršku u nastavi, odnosno nastavnom procesu. Time se omogućuje ostvarenje inkluzivnog okruženja škole u kojoj će se svi učenici imati priliku osjećati se prihvaćenim.
*Pomoćnik u nastavi pomaže i učitelju, kao što je prisutno u standardima pomoćnika primjerice u Engleskoj, a ostvaruje se kroz **administrativnu i tehničku podršku** (Professional standards for teaching assistants, Department of Education, 2015). U duhu digitalno zrelih škola, pomoćnik u nastavi ima svoje mjesto kao podrška učitelju u zajedničkoj primjeni digitalnih obrazovnih sadržaja.*
4. Potrebno je educirati pomoćnike u nastavi, ali i učitelje o primjerenim oblicima suradnje i pružanja podrške jedno drugome.
5. **Preduvjeti za primjerenu podršku pomoćnika u učenju** su: osposobljenost pomoćnika, kvalitetna, kontinuirana i pravovremena suradnja učitelja i pomoćnika, stručna usavršavanja učitelja o inkluzivnom pristupu u radu sa svim učenicima u razredu te kontinuirana **podrška stručnih suradnika s kompetencijama za inkluzivno obrazovanje i prilagodbu nastavnih sadržaja**, što se može osigurati **uvođenjem podrške mobilnih stručnih timova**.
6. Prilikom donošenja **nacionalnih standarda zanimanja pomoćnika u nastavi** u Hrvatskoj, neophodno je uzeti u obzir:

- **standarde zanimanja pomoćnika u nastavi europskih država s dužim iskustvom** (primjerice Engleska)
- **hrvatsku dosadašnju vrlo šaroliku praksu**, koja je bila vođena inicijativama udruga roditelja djece s teškoćama, roditelja pojedinačno za svoje dijete i različitim pogledima na ulogu pomoćnika na razini škola i osnivača škola
- **osnovnu zadaću zanimanja pomoćnik u nastavi**
- potrebu vodiča za primjenu standarda, namijenjen, **pomoćnicima u nastavi, učiteljima, stručnim timovima škola i lokalnoj upravi za obrazovanje.**

prof.dr.sc. Ljiljana Igrić
predsjednica Programskog odbora

Zagreb, 26. listopada 2018.